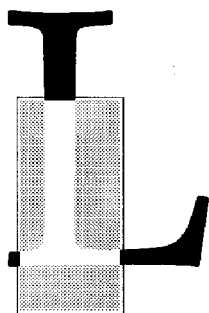

FERRAN CARBÓ

NOTES SOBRE POESIA DE
POSTGUERRA. UNA RELECTURA
DE XAVIER CASP

La guerra havia acabat l'1 d'abril de 1939. Una crònica de la situació per què passaren la societat i la cultura catalana durant els primers anys del franquisme comporta obligadament l'esment de la persecució de la llengua i de la censura, i, per tant, de la resistència i de la clandestinitat de les primeres publicacions que es feren, fins que s'aconseguí la creació d'una mínima infraestructura. A més a més, obliga a fixar-se en els primers esforços de la postguerra que havien de tenir com a acció prioritària, almenys inicialment, la recuperació lingüística abans que no l'elaboració d'unes propostes estètiques determinades.

En els primers moments de la postguerra només havia quedat, de les entitats valencianistes, Lo Rat Penat, que a la fi de 1939 rebia autorització oficial per continuar la seua existència, això sí, dirigida per autoritats dretanes caracteritzades per la seua incondicionalitat al nou règim. Tres mesos després d'acabada la guerra, el 3 de juliol de 1939, l'entitat convocava els "LVI Juegos Florales de Valencia". Josep Monmeneu fou el guanyador amb un cant al conqueridor Franco, cosa que palesa el lligam que hi hagué entre ratpenatisme i franquisme durant aquests anys en què es consentiren aquestes manifestacions folklòriques i servils. Els guanyadors en els anys següents, entre 1940 i 1949, foren Calatayud Bayà, Pasqual Asins, Prudencio Mateu, Ricardo Valero, Enric Duran, Salvador Cerveró, Ramon Cabrelles, una altra vegada Enric Duran, Salvador Roda i Bernat Artola. El 12 de desembre de 1948 s'incorporà a l'entitat Carles Salvador, l'impulsor de l'idioma, a partir de l'oferiment

de Manuel Gonzàlez Martí, com a president de la secció de Literatura i Filologia, al voltant del qual s'aproparen joves gramàtics i filòlegs valencians com Enric Valor, Josep Giner, Francesc Ferrer Pastor... (Simbor 1989). Si Lo Rat Penat havia adoptat una actitud ultraconservadora i defensava una literatura folklòrica i populista, tanmateix, progressivament s'hi incorporaren alguns dels qui no renunciaven a treballar pel país, cosa que comportà la divergència entre ambdues tendències. Aquesta fou la finalitat que resseguí Carles Salvador, que consultà el seu ingrés a Adolf Pizcueta.

Amb uns plantejaments diferents, hi aparegué un grup de joves dirigits per Xavier Xasp i Miquel Adlert –aquests dos veien en Carles Salvador el seu rival–, els quals, procedents de tendències dretanes, buscaven culturalment el restabliment d'unes primeres manifestacions literàries i de la seua connexió amb Catalunya i les Illes. Aquest doble objectiu comportava un desig normalitzador, el qual havia estat tallat des de la generació de 1930.

Va ser en aquests grups on aparegueren una consciència i una voluntat ben definida sobre la necessitat de la normalitat de l'idioma i del seu conreu literari. Tots heretaven l'acceptació de la normativa lingüística de 1932 que ni el tall de la guerra ni la desfeta havien interromput. El 1951 es fundaren els cursos de Lo Rat Penat, sota la tutela de Carles Salvador, Enric Soler, Enric Valor i Josep Giner.

L'any 1943 s'havia iniciat un nou itinerari editorial amb la publicació de *Volar...*, poemari de Xavier Casp, que fou la gènesi de la creació de Torre, una editorial essencial en el panorama literari i cultural de la postguerra valenciana. En ella s'intentà publicar la col·lecció "L'Espiga" el 1944 –primerament dissenyada sota la denominació "La Gavina"–, cosa que la censura no permeté fins al 1949. Aquesta col·lecció es pretenia "imprescindible para el buen conocimiento de la Literatura Catalana Contemporánea". L'empenta de Miquel Adlert i Xavier Casp i la participació de tota la colla d'escriptors significatius de les dues primeres dècades de la postguerra (Valls Jordà, Fuster, Estellés, Valor, Sanchis Guarner, Iborra...) propiciaren la llarga durada d'aquesta editorial, fins al 1966. A més a més, la tasca serví d'exemple i d'iniciativa per a altres intents posteriors com el de Lletres Valencianes, que dos anys més tard encetà també la seua trajectòria –on es publicà la gramàtica de Carles Salvador, que tingué el seu paral·lel de Torre amb la de Sanchis. L'any 1954 hi aparegué Sicània creada per Nicolau Primitiu, la qual arrodoní el panorama editorial d'aleshores,¹ que es completà posteriorment amb la represa de L'Estel (1962) i, ja a la fi dels seixanta, amb noms com Garbí (1967), Senent (1967) i Tres i Quatre (1968).

El panorama es completava amb les publicacions periòdiques, entre les quals cal esmentar la reaparició de *Pensat i fet* (1940), la represa de l'almanac de *Las Provincias* (1940), els butlletins ratpenatistes *Lo rat penat* (1942) –un número–, *Necrològic* (1942) i *Fallero* (1943), la revista de procedència universitària *Mediterráneo* (1943); a les comarques del nord i del sud del país, la represa, respectivament, del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (1943) –que posteriorment publicà el suple-

(1) Entre els propòsits de Sicània hi ha l'intent de ser l'instrument del poble valencià per al reviscolament de la cultura, i el de la "consecució d'una llengua bàleo-catalo-valenciana acceptable i equitativa que els pobles nostrats puguem acceptar sens sentir-se humiliats". El primer volum que edità fou *Els somnis de Jordiet* de L. Martínez Vidal, i en ella publicaren Joan Valls, Carles Salvador, Beatriu Civera, F. Almela i Vives, Jordi Valor, Josep Mascarell Gisp, Xavier Casp, Maria Ibars i Nicolau Primitiu, entre altres.

ment literari *Mijares*– i *Verbo* (1946-1956) –que tot i ser en castellà presentà diverses col.laboracions de Fuster, codirector amb Josep Albí, sobre el món literari català i la publicació d'alguns poemes de Joan Valls–; la segona etapa de *El vers valencià* (1947) –dos números–, *Esclat*² (1948) –tres números–, *Sicània* (1958-1959) –divuit números–, la *Revista Valenciana de Filologia* (a partir de 1951)...

A més a més, cal afegir que el 13 d'octubre de 1947 s'estrenà al Teatre Apol·lo *Malaenes* de Martí Domínguez, una de les poques obres renovadores del moment, el 1950 es crearen els premis de Literatura de la Diputació, en els tres gèneres –que guanyaren en les dues primeres convocatòries de poesia Almela i Vives i Carles Salvador–, el 1951 se celebra la “TV Taula de Poesia” i la presentació del *Diccionari Català-Valencià-Balear* a València, i el 1952 s'estrenà *Tornar a voler* de Francesc de P. Burguera i Rafael Duyos. Progressivament, doncs, es confegí una producció en un panorama que superava el període inicial de resistència i que possibilitava una infraestructura cultural. Aquesta, però, quant al nombre de lectors no assolí la normalitat fins a la dècada seixantina, amb premis com l'Ausiàs Marc de Gandia convocat per primera vegada el 1959, en el cinquè centenari de la mort del poeta, any en què guanyà *Vacances pagades* de Pere Quart; intents com el de “Teatre Estudi” de Lo Rat Penat dirigit per Rafael Llorens, que el 1960 representà la primera obra de Baltasar Porcel, *Els condemnats* (1958); revistes com *Diàleg* (1960) i *Concret* (1963), vinculades al sector valencianista del SEU, i d'altres com *La caña gris* (1960-1962) que, tot i ser l'organ d'expressió de la generació literària de creació castellana sorgida al país, incorporà participacions com les de Joan Fuster, Josep Iborra, Miquel Dolç i Lluís V. Aracil. Tanmateix, fins a *Gorg* (1969-1972) no s'arribà a una projecció més ambiciosa. No podem estar-nos d'indicar alguna revista de l'exili, com *Pont Blau* (1952), a Mèxic, que allunyada de la censura arribà al número 126 en octubre de 1963, la qual pretenia ser un “enllaç entre valencians, catalans i balears, nacionals que són a terra i els emigrants” (Faulí 1981: 55).

Quant a les antologies, cal esmentar la publicació l'any 1956 de *Antologia de la poesia valenciana 1900-1950* feta per Joan Fuster, que incorporà les primeres fornades d'escriptors valencians de la postguerra a la nòmina dels autors anteriors; i, posteriorment, el 1962, *Poetes universitaris valencians*, prologada per Sanchis Guarner, la qual afegí els nous poetes vinculats als anys seixanta, com és el cas de Lluís Alpera i Emili Rodríguez-Bernabeu –vinculat al realisme el primer i desmarcat el segon. Aquesta antologia, però, encara no mostra la incorporació de la doctrina realista a la poesia valenciana, la qual doctrina sí que trobem en *Antologia de la poesia realista valenciana* elaborada per Lluís Alpera a *Identity Magazine* el 1966, any en què, per cert, cloïa el seu itinerari Torre.

Abans d'aquest tombant de la dècada seixantina, foren determinants els anys quaranta i cinquanta per a la configuració d'una infraestructura sobretot poètica –cal considerar que la producció literària d'aquests anys fou quasi exclusivament de

(2) *Esclat* fou un butlletí bi-mensual que publicà l'any 1948 Torre de manera il·legal. Els seus col·laboradors foren Xavier Casp, Miquel Adlert, Lluís Margarit, Joan Fuster i F. Navarro, entre altres (CORTÉS 1990).

poesia.³ Hem d'apuntar com a data essencial el 1943, any, com hem dit, en què aparegué *Volar...* i s'encetà el projecte editorial del duo Adlert-Casp. També fou un any essencial per a la resta del domini lingüístic català: a les Illes es publicà el primer volum d'un autor inèdit en la postguerra, *El somni encetat* de Miquel Dolç, número 23 de la Biblioteca Les Illes d'Or (ja s'havien publicat edicions d'escriptors anteriors com *L'hostal de la Bolla* de Miquel dels Sants Oliver, el 1941, i els *Poemes bíblics* de Joan Alcover, el 1942); a Catalunya s'edità –aquest mateix any– *L'aprenent de poeta*, primer volum de Josep Palau i Fabre, a les edicions clandestines de La Sirena, i l'edició d'*Obra Completa* de Verdaguier (Broch 1985).

Durant aquests anys –i centrant-nos novament al país– s'inicià la tertúlia literària que periòdicament se celebrà a casa d'Adlert i que, malgrat la procedència estètica diversa dels assistents, palesà una clara voluntat de continuar l'activitat cultural.⁴ Encetada en els anys quaranta, continuà durant bona cosa de temps malgrat les vicissituds per les quals passà. Hi assistiren Enric Valor, Rafael Villar, Vicent Andrés Estellés, Joan Fuster, Maria Beneyto, Jaume Bru i Vidal..., és a dir, els escriptors joves més representatius del moment. Carles Salvador, Enric Soler i Francesc Almela i Vives, els anteriors, però, s'escindiren en defensa d'una literatura més popular i de major senzillesa per al poble. Val a dir que si les propostes d'Adlert i Casp eren minoritàries, també ho eren les més accessibles de Carles Salvador, les quals mai no arribaren molt més enllà i la seua projecció no depassà “la colla de la tertúlia de l'obrador de Sanmartín” (Simbor 1983:212). Hi havia, inicialment, un conflicte entre generacions i estètiques: d'una banda, hi era la generació “vella” dels escriptors d'abans de la guerra, acusats d'acostar-se a un populisme lingüístic i literari; i d'altra banda, la nova promoció sorgida en la postguerra. Tanmateix, el rerefons era un enfrontament personal entre Adlert –sempre seguit per Casp– respecte a Salvador. Casp fou dur al seu article “Sobre València, els valencians i llurs coses”, publicat al primer número del butlletí *Esclat*, on caracteritzà l'estètica de la tendència anterior, entre altres manifestacions, com a improvisada, negligent, superficial, populista..., i de suposar un pas enrere per al desenvolupament i la modernització literària. Encara ho fou més Adlert a “La literatura valenciana com a excepció i com a normalitat”, publicat a *Ariel* el gener de 1951 (Dolç/Bernal 1989).

La tertúlia d'Adlert i Casp conegué una segona època amb la presència de Miquel Tarradell, Miquel Dolç, Lluís Aracil i Manuel Sanchis Guarner, qui acabava d'arribar de les Illes. Val a dir, però, que sorgiren noves discrepàncies en el grup. De fet, Adlert i Casp –com sempre– no volien deixar de ser els protagonistes i els *guies* de la literatura d'aleshores, cosa que provocà una mirada inquietant sobretot respecte a Fuster. L'assumpte d'Ombuena –recolzat per Casp– respecte al volum monogràfic sobre el País Valencià que elaborà Fuster i la dialèctica d'Adlert a les pàgines de *Serra d'Or* respecte a la denominació dels territoris de parla catalana (Països Catalans *versus* Comunitat Catalànica), foren només els pretextos que aguditzaren l'enfronta-

(3) Al País Valencià s'editen 260 obres de poesia entre 1939 i 1973, mentre que sols en trobem 52 de narrativa (PÉREZ MORAGÓN 1974).

(4) Xavier i Vicent Casp havien participat respectivament en lectures poètiques celebrades al passeig Permanyer i a casa Massot, cosa que facilità l'organització d'aquestes al nostre país. El primer, en la seua estada a Madrid, havia assistit també a alguna de les tertúlies del Cafè Gijón. El butlletí *Esclat*, durant la seua curta durada informà puntualment sobre les sessions literàries organitzades per Torre (CORTÉS 1990).

ment i les enveges que ja existien a causa del protagonisme i la rellevància que Fuster havia adquirit (Burguera 1991). El dirigisme perdut d'Adlert i Casp –cada cop més secundaris– fou causa directa, entre altres, de la davallada a l'assumpció del secessionisme lingüístic valencià, canvi iniciat anys després que la tertúlia (1965) i l'editorial Torre (1966) s'extingiren definitivament.

La poesia catalana escrita al País Valencià durant la postguerra presenta una sèrie de moments que permeten l'agrupació dels escriptors en promocions. Cal indicar que habitualment s'ha distingit entre els poetes dels anys quaranta, nascuts abans de 1920, i els dels cinquanta, nascuts entre 1920 i 1930. La dècada dels quaranta significa la represa i l'inici de la producció en català de tres poetes interessants en el nostre esdevenir literari: Xavier Casp (1915), Joan Valls Jordà (1917) i Joan Fuster (1922). No obstant això, per l'estètica i per l'ètica que palesen els seus versos, cal separar els dos primers del darrer, que pertany per l'actitud i per la poetització a la lírica dels anys cinquanta, dècada en què s'inicià Estellés (1924).⁵ Tots quatre són els noms essencials del nostre panorama poètic anterior a la dècada seixantina i als nous supòsits que aquesta comportà, panorama on cal afegir altres poetes més secundaris (que configuraren dues promocions no homogènies que serviren de pont per a la lírica posterior) però significatius en el nostre àmbit com foren Matilde Llària (1912), Jaume Bru i Vidal (1922), Maria Beneyto (1925), Francesc de P. Burguera (1928), Rafael Villar (1931), i, per l'edat, Josep Mascarell Gosp (1909), Emili Roca Salvador (1909), i, a les comarques del nord, Miquel Peris Segarra (1917) o Alfred Giner Sorolla (1919), tot i que la producció de tots dos fou posterior. Carmelina Sánchez-Cutillas (1927), per la data de naixement associada a la promoció del cinquanta, cal vincular-la, tanmateix, al realisme de la dècada seixantina en la qual publicà. Encara que molts d'aquests poetes mai no assoliren una producció important i un ressò més enllà de l'àmbit de les tertúlies i de l'espai valencià, hi havia un moviment favorable, una conjuntura vàlida que prometia, malgrat les circumstàncies polítiques i socials, un desenrotllament literari important. No obstant això, la nostra creació literària fou estancada. Endarrerida respecte a la dels autors del Principat, la producció presentà un tímid intent d'aproximació a la normalitat i de projecció que sols –i en dècades posteriors– Fuster i Estellés aconseguiren plenament.

Considerem Casp i Valls com a precedents d'una etapa literària en la poesia valenciana: foren els dos primers autors de postguerra que publicaren poemaris en català al nostre país –Casp l'any 1943 i 1945, i Valls el 1947–, tenen una producció poètica gruixuda, important i dilatada al llarg de molts anys de treball –menys intensa però més extensa, rica i constant en el cas del segon–, i palesen, malgrat l'inici pròxim de tots dos, una evolució diferent, la qual ha comportat que el dirigisme que exercí el primer anàs progressivament cap a l'oblit i el silenci, i l'anonimat del segon arribàs a significar una de les veus més singulars i reeixides de la nostra poesia.

(5) Sanchis Guarner (1968) considera els dos primers com a intimistes mentre que inclou el darrer com a angoixat, en el mateix grup que Estellés.

Ambdós escriptors s'havien iniciat en la pre-guerra. Xavier Casp havia publicat entre els anys 1934 i 1936 a *El vers valencià*, vinculat a Josep Maria Bayarri, on també col·laboraren Maria Ibars, Martí Domínguez o, entre altres, el seu germà Vicent Casp; en canvi Joan Valls s'havia iniciat en l'escriptura en català amb el sàinet *Quatre de la terra* de l'any 1934, primera obra de creació que escriví, i en la poesia en castellà amb el poemari *Sol y nervio* de 1936. Si revisem la producció lírica de tots dos durant els anys quaranta i cinquanta, trobem que l'any 1943 publicà Xavier Casp *Volar...*, dos anys més tard *La inquietud en calma*, i durant aquesta dècada, *Jo sense tu* (1948), *On vaig, Senyor?* (1949) i *Aires de cançó* (1950), i en la següent, *Goig* (1953), *Esparses* (1953), *Braçat* (1955), *Poema dramàticament esperançat* (1956) i *Home* (1957), i escriví *Jo cap de casa* i *D'amar-te, amor* (publicats respectivament el 1962 i el 1963). Veiem, doncs, que Casp elaborà en aquests anys gairebé tota la seua producció lírica. Pel que fa a Joan Valls, encetà la seua creació poètica en català amb *La cançó de Mariola* (1947), seguit del volum *Grumet a soles*, el qual romangué inèdit fins a 1958. En els anys cinquanta publicà els volums *L'home pot ésser àngel* (1953), *Presoner de l'ombra* (1955), *L'íntim miratge* (1959), *Tast d'eternitat* (1960) i *Toia d'ofrena* (1960). La seua producció posterior, molt més nombrosa i madura que no la de Casp, l'ha convertit en una de les veus principals de la nostra literatura.

En la dècada dels quaranta es publicaren obres d'altres escriptors de postguerra com *Sobre Narcís* (1948) i *Ales i mans* (1949) de Fuster, *Ara que sóc ací* (1949) de Francesc de P. Burguera, *Vers i blau* (1949) de Josep Mascarell Gisp, *Cendra* (1949) de Rafael Villar, *Ala encesa* (1950) de Jaume Bru i Vidal; i en els cinquanta trobem *Terra en la boca* (1953) i *Escrit per al silenci* (1954) de Fuster, *Altra veu* (1952) i *Rattles a l'aire* (1956) de Maria Beneyto, *L'alba als ulls* (1951) i *Entre la set i els llavis* (1958) de Rafael Villar, *Retrobament* (1960) de Jaume Bru i Vidal, i els primers reculls apareguts de Vicent Andrés Estellés, *Ciutat a cau d'orella* (1953), *La nit* (1956) i *Donzell amarg* (1958). A més a més, durant aquests anys aparegué part de l'obra d'autors de pre-guerra, com és el cas de Bernat Artola, Francesc Almela, Enric Soler i Godes, Carles Salvador, Lluís Guarner, Vicent Casp, Salvador Verdeguer, Pasqual Asins, Enric Duran o Angelí Castanyer, uns vinculats a la generació valenciana de 1930 i els altres al "paisatgisme sentimental" (Fuster 1956). També cal esmentar que es produí una poesia franquista (Cortés/Catalunya 1988 i 1990) amb poemes de Pasqual Asins, Josep Monmeneu, Ricard Valero Muñoz, Josep Calatayud, Francesc Caballero, i, entre altres, Josep M. Bayarri; i una poesia devota, com la que aplegaren els reculls *Glòria vicentina* (1944), *Corona poètica que els poetes valencians ofrenen al pare Vicent Ferrer amb motiu del V centenari de sa canonització i per a record* (1955), els tres volums *Eucaristia* (1949, 1952, 1960) i *Calvari líric* (1949).

Parlar de poesia valenciana de postguerra comporta per motius històrics i literaris una referència obligada a Xavier Casp. Qualsevol que siga la valoració que es faça de

la seua obra, no podem estar-nos de reconèixer el paper que jugà en un panorama difícil, poc encoratjador i advers, en què calia una bona dosi de voluntat i de conviccions. La seua producció suposà un primer intent de fer una literatura en català, amb l'assumpció, inicialment, de la responsabilitat cultural que comportà la superació de la poesia dels anys trenta.

Nascut a Carlet el 7 d'octubre de 1915, des de la infantesa la seua gran vocació fou la música, cosa que palesen bona part dels versos que escriví; tanmateix, a poc a poc, la poesia esdevingué la segona gran passió. Integrat en la seua joventut en la Derecha Regional Valenciana (1930-1934), alternativa liberal a la dreta espanyola, que incorporà el conservadorisme valencià arran de la II República i defensà la confessionalitat catòlica i un tímid regionalisme econòmic, fou secretari d'Acció Nacionalista Valenciana, on conegué Miquel Adlert, i del setmanari *Acció*, on publicà algun text primerenc. La dedicació a la literatura, la inicià possiblement a partir de la influència del seu germà major, Vicent Casp, i de la seua relació amb Josep Maria Bayarri, que li publicà poemes d'adolescència a *El vers valencià* (revista de la qual Casp fou secretari) com "Que per què?" (1-IX-1934), "Trist record" (15-X-1934), "Sonet" (15-XI-1934), "A Josefina Salvador" (15-XII-1934), "Sonet a en Lluís Cebrián Mezquita" (1-II-1935), "Dius que ho saps" (15-II-1935), "I que un bes" (1-IV-1935). Després de la guerra acudí a Acció Valenciana –dissolta al poc de temps definitivament– i a Lo Rat Penat. Casp tornà de Madrid l'any 1942 i fundà amb Miquel Adlert l'editorial Torre. Ja des dels inicis palesa el que són algunes de les directrius de la seua lírica: el catolicisme i la fe, la passió per la música, la presència feliç de l'amor i de la seua dona (es casà l'any 1946), la família i el sentiment valencianista. Tot i que obtingué diversos premis (guanyà una Flor Natural a Benimaçlet el 1934, obtingué un premi als Jocs Florals de Sants el 1947, va guanyar la Flor Natural als Jocs Florals en llengua catalana de Perpinyà el 1950, fou premiat a Castelló de la Plana, a la Ciutat de Mallorca i a Nova York el 1951, l'any següent obtingué un premi de llengua catalana a Tolosa del Llenguadoc i el premi Concepció Rabell, i, més endavant, el 1969, el premi València de Literatura) i publicà fora del País Valencià, a Mallorca i a Barcelona, la seua projecció, igual que la resta de la literatura valenciana d'aleshores, tret de comptades excepcions, sols depassà tímidament els límits del país. Entre la seua producció cal remarcar la poesia, concentrada sobretot en els primers anys, les dècades dels quaranta i cinquanta, el llibre de narracions, *Proses en carn* (1952), i el llibret de l'òpera *Vinatea* (1975), musicada per Matilde Salvador.

Volar... (1943), el seu primer poemari, es titulà prèviament *Nuesa i Voladissa*, però, per motius de censura hagué d'incorporar un títol castellà o, si més no, bilingüe. Conté 34 poemes, sense cap tipus d'estructuració ni agrupació, majoritàriament de temàtica amorosa, tímidament religiosa, combinada amb la visió plàcida del paisatge. Hi ha, doncs, alguns dels trets dominants al llarg de la seua producció. Poemes com

“Paisatge viu” palesen aquesta placidesa amorosidament acceptada i contemplada. D’altres com “T’he besat la mà”, “L’amor malmesa”, “Il·lògic amor”, de temàtica amorosa, connecten amb textos com “Tristor”, “Enyorança”, “Conhort”, “Ànsia” o “Clareta d’amor”, que taspuen el caire nostàlgic i enyoradís que domina en part d’aquesta temàtica. Altres tracten el transcórrer -paisatgístic- del dia, com “Pel d’un dia”, “En vesprejar” o “Pel vesprejar, a la nit”. Fixem-nos en la primera estrofa d’aquest darrer:

En fugir el sol de l’hora
li eixampla un adéu daurat
i l’hora esdevé propícia
a trobar la soledat.
Què bé vaig, silenciós,
del meu cor al cor del cant!.

El fragment palesa el moment del vesprejar com a escaient per al cant a causa del paisatge contemplat com a meravellós, evocador i suggeridor. El cant sorgeix com a enigma que posseeix el jo davant la nit que l’absorbeix (“Què greu vaig, silenciós,/ amb la nit contra el meu cant”). El poema “En vesprejar” apunta una idea coincident, tanmateix, el jo apareix desdoblant en un tu interlocutor protagonista. Presenta figuradament la vida com a viatge mariner a l’hora del capvespre, cap a la nit absoluta, la cloenda del dia que convida simbòlicament a la reflexió final:

Remador, bru d’ombra i nevat de lluna,
seu tu també
al fons fred de la barca.
Deixa que s’eixample amatent
la serenor del cel caigut a l’aigua.
...Tantost, calleu,
i sentiràs com al seu si,
àtoms de l’instant ens eternitzem...

En l’obra predomina la versificació d’art menor, amb agrupacions de quartetes. Així ho veiem en poemes com “Vas per aigua”, en els octosíl·labs de “Tres temps d’una vida” o en els heptasíl·labs de les quatre estrofes de “Corranda en ai! crescendo”. També hi trobem diversos textos breus d’estrofa única com “Ànsia”, “Arena” o “Amor”.

La inquietud en calma (1945), dedicat a la memòria de son pare, consta de trenta-nou poemes organitzats en tres parts: “La memòria, encara”, “La suite, ara. Sonates” i “I l’amor sempre”. Els tres poemes de la primera secció són una invocació al pare, recordat des del vocatiu amb què apareix al·ludit. La segona part, essencial en el volum, presenta sis sonates construïdes, com les musicals, a partir de quatre moviments que són quatre poemes. Empra un paral·lelisme entre música i poesia, amb

estructura i denominacions musicals. S'enceta amb la "Sonata de l'Eucaristia", de caire religiós, amb els títols dels quatre moviments, amb les directrius musicals i temàtiques: I-"Andante del pa i el vi", II-"Rondó transsubstancial", III-"Adàgio del cos i la sang" i IV-"Marxa de la fe". Les altres sonates són la del goig diari, del nu, en profund, de la mort, i del xiprer. Cal esmentar que els textos palesen una alternança formal d'acord amb el tipus de moviment que presenten: així quan es tracta de *minuet* o *al-legro* hi apareixen versos curts d'art menor, mentre que els *rondó*, *largetto*, *andante* o *adàgio* comporten versos llargs d'art major. Aquestes sonates traspuen clarament el caire religiós que hi ha com a rerefons d'aquesta lírica. La tercera secció del llibre recupera la temàtica amorosa del poemari anterior i alterna textos breus d'estrofa única de quatre versos, com els tres epitafis ("Epitafi sobre una flor del camí", "Epitafi sobre una flor llançada", "Epitafi sobre una fulla entre pàgines"), amb altres llargs de diverses estrofes. La reflexió poètica recolza sobre el llenguatge figurat al poema "Perseguir o esperar?", on apareix un altre cop el motiu del món mariner, de la mar i del vaixell, com a rerefons de la tensió en què viu el jo poètic ("Jo volia trobar el port de l'alba,/ i em vaig fer caminant contra la nit").

Aquest mateix any, el 1945, Casp participà en l'homenatge que *Mediterráneo* dedicà a Jacint Verdaguer, i, dos anys més tard, en el que la mateixa revista féu a Miquel Costa i Llobera. Si l'any 1944 havia col·laborat en el volum col·lectiu titulat *Glòria vicentina*, amb altres escriptors com Enric Soler, Maria Ibars, Carles Salvador, Francesc Almela..., el 1949 ho féu a *Eucaristia*.

Jo sense tu (1948), estructurat en sis seccions, mostra el desenvolupament de la temàtica amorosa habitualment presentada a partir de la reflexió que el jo poètic estableix des de l'enyor de l'absència. De fet, el poemari té com a subtítol "Poemes de l'absència present", el qual palesa clarament les directrius del volum, sempre presentades des del vessant religiós i catòlic. El record amorós s'imposa reiteradament sobre la dimensió solitària del present ("Sota els cabells del pi, tu i jo/ érem paraules d'un sol vers"). El recull té com a elements principals, els de la natura: així el cel i la mar són els dos motius recurrents que dominen la sèrie "Sonata (amb ecos) en blau verge", en la línia musical que caracteritzava el llibre anterior. Sols algun text com "Baticor" és ambiciós literàriament, amb la personificació del temps, a partir de la imatge del llenyataire:

"El temps, llenyataire
pel bosc dels records,
m'ha portat branques i soques
a la llar del cor,
on ja saps que la nostàlgia
em va encendre el foc.

Un dia hauré de sentir-li
 ociosa la destralt,
 perquè arrels a flor de terra
 i sens tu ésser-hi ja...
 pobra història del bosc,
 erma i sense replantar!

Aquesta invocació al temps domina sobretot la darrera sèrie, “Imatge i adéu”, en la qual es presenta el triomf de l’oblit sobre el record i la victòria del pas del temps. L’estructuració estròfica dels poemes mostra un predomini d’agrupacions de quatre versos d’art menor, tot i que hi ha nombrosos casos d’alternances i d’irregularitats, i la presència dels tres sonets de la sèrie “Tres sonets d’un sol bes”.

On vaig, Senyor? (1949) significa, com diu el subtítol, unes “sensacions de la passió”. Recrea passatges bíblics mitjançant una poesia més difícil i complexa que no la dels poemaris anteriors. Les cinc seccions que estructuren els vint-i-nou poemes desenvolupen la temàtica religiosa sobre passatges de la passió de Crist. Fixem-nos, si més no, en textos com “Instigació a Malcus?”, “Recerca del gall” o “Als peus de Judas”... El llibre consagra definitivament l’autor com a poeta catòlic i l’apropa a J. M. López Picó i a la tradició de Costa i Llobera; és, però, en el primer, en qui el poeta valencià “endevena una afinitat final, de transfons ideològic” (Fuster 1950). Formalment introdueix nombroses repeticions i encavallaments com a estratègies que preludeien els versos de *Poema dramàticament esperançat*.

Aquest mateix any 1949 es publicà a Torre un homenatge a Xavier Casp on col·laboraren, entre altres, Joan Fuster, Francesc de Borja Moll, Manuel Sanchis Guarnier, Rafael Villar i Miquel Adlert. L’any 1950 s’edità el poema “Tríptic del somni”, guanyador dels Jocs Florals en llengua catalana a Perpinyà, el qual s’incorporà tres anys més tard al recull *Goig*. Aquest mateix any es publicà a Torre l’edició solta de la “Sonata de nu” i la de la “Sonata del xiprer”, totes dues pertanyents a *La inquietud en calma*, i el volum *Aires de cançó* –escrit el 1946. Els poemes del nou llibre, estructurat en tres seccions precedides d’un poema introductori, tenen un caire més popular, anecdòtic, circumstancial, i formalment responen a una organització breu amb versos d’art menor i rimes fàcils que recolzen el caire esmentat, de vegades aconseguit a partir de variacions sobre cançons populars. El 1951 li premiaren *Gran sonata de la pàtria* amb una englantina d’or als Jocs Florals en llengua catalana celebrats a Nova York.

L’any 1952 publicà el volum de prosa *Proses en carn*, i el 1953 dos reculls de poesies, *Goig* i *Esparses*. Els cinquanta-set poemes de *Goig* s’estructuren en tres seccions i recuperen la temàtica amorosa, cosa que apunta clarament el paratext del títol del llibre i dels intertítols de les tres parts: “El goig sobtat”, “El goig acariciat” i “El goig acostumat”, en sintonia amb la dedicatòria a la seua muller. Presenta el goig amorós com a plenitud física i espiritual. La primera secció desenvolupa el goig

sobtat en trenta poemes breus sense títol que progressivament mostren elements de felicitat i d'arrelament a partir del sentiment amorós que s'assoleix amb la dona i els fills. Aquest plantejament de goig i de felicitat, aquesta idealització, mostra la desconexió amb l'entorn més immediat, una mena d'evasió feliç sobre una realitat difícil i crua. La seua visió plàcida, fins i tot idíl·lica, sovint ens recorda un tipus de lírica desentesa de qualsevol conflicte immediat, de qualsevol incertesa, de la postguerra viscuda a l'estat espanyol; una lírica estancada que progressivament començava a esdevenir reiterativa i insistent. L'amor conjugal, la fe, la família, alguna tímida referència al silenci –sempre com a pas previ al cant– i al poble conformen un conjunt que defuig qualsevol tipus de compromís. Fixem-nos en el segon poema:

¿La vida?
Pel bosc, les conseqüències ho canten:

un cap de dona sobre el nostre muscle
i un bes d'infant sobre les nostres galtes.

La segona secció tracta l'ansia amorosa i basa bona part dels textos en el desenvolupament d'imatges vinculades al món de la natura (fixem-nos en el vers "El goig ens asserena: tu camp, jo sembrador" del poema "Ritornello de les mans", o en "el record m'esfulla per sobre la carn/ la passionera dels meus pensaments" del poema "Esperant-te"). La tercera secció introdueix referències religioses que completen la visió feliç del conjunt.

Esparses aplega diversos poemes escrits entre 1941 i 1952. Estructurat en dues seccions, la primera presenta tota una sèrie de temes locals i de paisatgisme sentimental mitjançant una poesia més circumstancial i anecdòtica, superficial, que no l'anterior (fixem-nos en poemes com "Llaurador valencià", "A la gaiata de Castelló"...) que connecta amb la tradició costumista i localista de la poesia valenciana. També hi trobem poemes amorosos com "He plorat" o "A l'endemà del ball", els quals no alteren, però, aquesta visió anecdòtica que caracteritza la resta d'aquesta part del volum. En canvi, la segona part introdueix alguns poemes religiosos a partir de la invocació d'alguns sants ("Sensació de Sant Francesc d'Assís", "Sant Miquel", "Sant Vicent Ferrer, predicador"...) i de passatges bíblics com el de "Variacions sobre un tema d'Isaïes".

Braçat (1955) és una recopilació de poemes circumstancials datats entre 1936 i 1953, en la línia d'una literatura superficial i anacrònica. De les dues parts que l'estructuren, la primera, "D'impressions", conté alguns dels poemes més antics, de l'any 1936, com "Quan, amor?" o "Flaire al·lodial", i presenta diverses sensacions sobre l'amor, la vida, la natura, la fe... La segona part, "D'afectes", revisa alguns dels personatges literaris que més l'han impressionat: hi trobem "Elegia a Joan Alcover", "En el XXIV aniversari de la mort de Miquel Costa Llobera", "Monòleg amb Blai Bonet", "A mossén Jacint Verdaguer", "A Josep M. López-Picó", entre

altres, amb referències a escriptors pels quals sent admiració i afinitats. (Així per exemple es considera admirador i deutor de Joan Alcover amb versos com “si vas cremar la teua llenya,/ nosaltres som flams del teu foc”.) El poemari es clou amb el poema invocació “Llengua”, com a cloenda a les referències esmentades i a la fe pròpia en l’idioma. Les formes mètriques dominants són agrupacions tradicionals de quartets, de quartets, i alguns sonets.

El 1956 apareix un recull singular en la producció de l’autor i del moment, *Poema dramàticament esperançat*, que suposa una tímida innovació en el seu corpus, un acostament al realisme. L’obra esdevé, amb altres d’Estellés i Maria Beneyto, un antecedent de la poesia seixantina. Aquest acostament innovador l’intentarà repetir empobrit a *Jo cap de casa* (1962). En una lírica conservadora en què l’amor a Déu i a la dona havien estat els pols temàtics dominants, el nou poemari significava un tombant ja que se centrava en la descripció de la vida quotidiana des de la queixa i els dubtes, des de la introducció de la mort, l’angoixa de viure, tot i que no oblida la referència a Déu com a rerefons al sentit de la vida. El volum es caracteritza per la irregularitat estròfica i mètrica. Fixem-nos en el primer poema:

no vindrà pas de fora
 sinó de dins de mi
 com revelació
 o revolució
 o redemptora fibra neurastènica
 que estronque la salut de l’èsser vulgar;
 sí, és que sé, de sobte,
 la penible virtut de viure bé
 enganxat al posat de l’escalafó,
 sense temptar l’eufòria del salt
 ni el perill del prodigi
 ni l’exultació de la vagància
 ni la voluptuositat
 de l’heroisme.

De vegades tracta la monotonia quotidiana del treball o bé reflexiona sobre la identitat valenciana (“Facilitari,/ comodó i adaptable poble meu/ quins pecats d’epidèmic!”). El triomf de la realitat angoixant domina les últimes pàgines, amb crits desesperats que contrasten amb l’esperança i felicitat dels poemaris anteriors.

Home (1957) suposa un retorn a plantejaments anteriors. Estructurat en un pròleg, tres parts i un epíleg, tot es troba escrit en sonets. Els de la primera sèrie presenten l’estructura de dos tercets i després dos quartets; els de la segona tenen un quartet inicial, dos tercets centrals i un quartet final; i els de la tercera, primer els dos quartets i després els dos tercets. Val a dir que totes tres configuracions havien estat respectivament expressades en els tres sonets del pròleg del volum. A més a més, cal

ressenyar que el primer poema estableix tres directius temàtiques (“Home: intente dir-te, dir-te tot,/ sencer com ets, extens, intens, immens”) que són desenvolupades en les tres parts: “L’home extens”, “L’home intens” i “L’home immens”. Respectivament, es presenta en primer lloc un desenvolupament de la dimensió física de l’home, en segon lloc un desenrotllament de la faceta intel·lectual i del coneixement humà, i en tercer lloc el desig d’infinít i l’anhel espiritual de religiositat de l’home. De fet, l’epíleg del llibre insisteix en aquesta relació espiritual del jo poètic amb el Tu invocat des de la creença i la fe (“he volgut parar la taula/ on compartir la set entre Tu i jo”).

Jo, cap de casa, publicat l’any 1962, fou escrit, però, tres anys abans, i significa el segon parèntesi de factura realista en la producció caspiana. Les divuit composicions del llibre ofereixen una descripció quotidiana de la seua vida. Ara, tanmateix, presenta novament la seua fe religiosa des de la defensa familiar (“Tinc dona i fills, Senyor”). El descriptivisme dels poemes des de l’acceptació i la felicitat contrasta amb la visió que palesava *Poema dramàticament esperançat*. Fixem-nos en la següent enumeració descriptiva i la dicció en què es basa:

Car a ma casa hi ha dona,
hi ha xiquets
(ja ho he dit),
hi ha piano,
hi ha criada (quan n’hi ha),
hi ha ràdio, és clar,
hi ha llibres (molts llibres!, molts!,
és un vici com un altre),

La societat hi apareix referida amb un to trivial, amb un lleuger caire crític, cosa que veiem al poema onzè, quan es fa referència al desig de riquesa que té la gent (“Certament, res d’açò/ no em fa guanyar diners/ i si no en guanyem molts/ mai no podem pertànyer/ a això que es diu nova aristocràcia”). Hi trobem un llenguatge prosaic, descriptiu, unes reflexions sobre el treball, l’amistat, les anècdotes urbanes, és a dir, una crònica costumista vista per un home de classe mitjana urbana, que connecta més amb un descriptivisme de la realitat que no amb la dimensió social del realisme. De fet, la visió dretana del món ben fet i en ordre, al cap i a la fi conformista, palesa l’estancament i la manca d’ambició d’uns versos que difícilment podien evolucionar, i entrebanca qualsevol possibilitat de modernització (versos com “Ens cal tenir Déu, Pàtria,/família, amistat,...” ho confirmen).

L’any 1963 hi apareixen, emmarcats per dos poemes més, els quaranta-tres sonets de *D’amar-te, amor*, que reprenen la lírica anterior en recuperar la musicalitat, la imatgeria i la rigorositat mètrica i estròfica. El volum, però, havia estat escrit l’any 1959, gairebé successiu a *Home*, l’altre poemari escrit íntegrament en sonets, amb la qual cosa confirma, d’una banda, que la major part de la producció cal centrar-la en

els anys quaranta i cinquanta encara que es publiqui posteriorment, i d'altra banda la doble correlació que existeix entre aquest volum i *Home*, i entre els altres dos llibres esmentats que incorporaven alguns elements de la realitat. L'obra desenvolupa la temàtica amorosa des de la reflexió i l'enraonament. Fixem-nos en poemes com el catorzè, on s'organitza el text a partir de la recurrència anafòrica que encapçala cada estrofa i la presentació de l'amor com a interlocutor:

¿No saps, amor, que porte la ferida
del secret que em fereix d'amor a part;
que em travessa els sentits part a part
una vida que no em cap en la vida?
(...)

¿No saps, amor, que estic cercant la pinya
que el teu silenci em posa al darrer cim
i que m'esgarre el ser entre el boscatge?

L'amor hi apareix sovint com a causa del gaudi i del dolor, com a motiu de reflexió, com a enraonament, com allò bàsic en la vida, en un dels reculls més elaborats de la seua producció. També hi trobem, com a motiu secundari, el silenci, anunci del poemari següent.

L'última producció digna de Casp fou *Silenci*, escrit el 1966 i publicat el 1969, any en què que obtingué el premi València de Literatura. Fou la darrera creació remarcable abans del *silenci* literari que comportà l'assumpció dels supòsits secessionistes i *blaveros*, del descrèdit més absolut –i vergonyós– de qui en un altre moment havia estat capdavanter en la represa del català com a llengua literària durant la postguerra valenciana. Els cinquanta poemes que l'integren desenvolupen una tonalitat d'arrelament a partir del silenci que ha constituït la seua peripècia personal (“no toqueu el meu silenci: vinc d'ell”). De fet, el silenci tot ho contagia: la natura, la fe, l'home, la vida..., i fins i tot la paraula. Amb referències personals, Casp ens indica que el silenci és la gènesi i el correlat de les paraules ja que aquestes provenen d'aquell. Així ho veiem al poema desè:

(Una cançó
mai no trenca el silenci;
simplement el sosté,
el fa molt més callat;
simplement, l'harmonitza.)

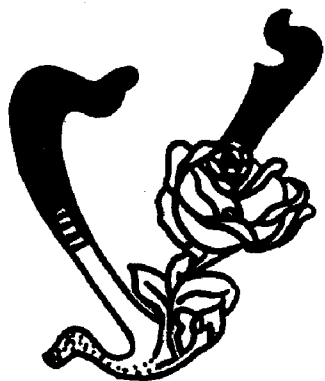
Progressivament, el silenci es relaciona amb la fe i les creences. El llibre mostra una diversitat mètrica en què predominen els poemes breus i les estrofes de quatre versos irregulars, tot i que hi ha diversos casos de decasíl·labs i d'hexasíl·labs.

L'any 1976 es publicà *Jo també tinc set*, de 24 textos organitzats en set parts, que significa la constatació de la deserció lingüística i en alguns moments intenta ser una

mala i lamentable pseudojustificació de la infidelitat i deslleialtat lingüística i literària respecte a la seua trajectòria anterior, fins i tot amb certes invocacions com la dels escriptors valencians del Segle d'Or del poema "Parèntesis sense manya" o paradoxalment amb sospitoses referències com "Jo vaig triar/ el camí recte,/ llarguíssim...". En els anys vuitanta ha reeditat alguns poemaris canviant l'ortografia. I és que amb la metamorfosi el seu company de peripècies grotesques i d'operacions esperpèntiques Miquel Adlert i Noguerol esdevenia Miquèl Adlèrt i Nogueròl, i Xavier Casp es convertia en Xaviér Casp. Començava la dansa dels accents.

Sanchis Guarner (1968) agrupà Xavier Casp dins la colla de poetes intimistes de la postguerra valenciana, amb Joan Valls. Certament, Casp representa clarament aquesta tendència, la primera que observem en la poesia valenciana del període. Ell desenvolupà una lírica –amorosa i religiosa, val a dir catòlica– al voltant de l'home –no oblidem que aquest és el títol d'un dels seus poemaris–, des de dues vessants: d'una banda la interior, amb un predomini absolut de motius com l'amor conjugal, la dona i la família, el silenci, la fe i la religiositat, sempre tractats des d'un angle catòlic; i d'altra banda l'exterior –només en dos poemaris–, en què l'home apareix immers en un món col·lectiu i en una xarxa de relacions socials com el treball, l'amistat, les relacions familiars, la justícia, que molt de tant en tant apunten angoixa. A més a més, en la seua producció trobem un grapat considerable de textos circumstancials i anecdòtics, superficials i fòssils. Formalment les vessants establertes comporten l'oscil·lació entre una escriptura rigorosa, conceptual, sovint preciosista, amb un lèxic acurat, i una preferència sistemàtica per formes mètriques i artifici; i una altra, més esporàdica, basada en l'ús insistent de repeticions, un lèxic més quotidià i unes formes més lliures.

Casp fou el poeta d'un moment determinat que inicià una producció i després no sabé –o no volgué– encetar la seua pròpia evolució: tal vegada perquè ideològicament començava a trobar-se massa a gust amb el conservadorisme del règim. Es refugià en una lírica poc ambiciosa i mantingué una visió plàcida, feliç, idealitzada, desconnectada de l'entorn i conformista, oferta de manera poc agosarada i progressivament repetitiva i anacrònica. Cada vegada més secundari, no aconseguí bastir un projecte poètic global. Ací rau una diferència substancial respecte a Joan Valls. La producció del de Carlet fou primerenca, intensa i puntual: els reculls es multiplicaren durant les dues primeres dècades de la postguerra. Molts d'ells s'escriviren simultàniament i podrien ser parts d'un mateix llibre. Ho digué tot aviat i acomplí un paper en uns anys decisius. Això no obstant, després, abans de l'hora de la mentida, s'aboca al silenci literari, com havia titulat l'últim poemari digne que escriví.

FERRAN CARBÓ
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALPERA, LI. (1989) "La poesia de l'alcoià Joan Valls", *Serra d'Or*, novembre, pp. 47-49.
- BROCH, A. (1985) *Poesia catalana. Antologia 1939-1968*, Barcelona, Ed.62.
- BURGUERA, F. de P. (1991) *És més senzill encara: digue-li Espanya*, València, Tres i Quatre.
- CORTÉS, S. (1990) "L'aportació valenciana a les revistes literàries clandestines de postguerra: *Esclat*", dins *Miscel·lània Joan Bastardas III*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, pp. 189-201.
- CORTÉS, S./CATALUNYA, A. (1988) "La poesia franquista valenciana (1939-1943)", *Caplletra* 5, pp. 109-123.
- (1990) "Antologia mínima de poemes franquistes valencians (1939-1943)", *Els Marges* 41, pp. 111-127.
- DOLÇ, M./BERNAL, A. (1989) "El moviment poètic de la postguerra valenciana", *Els Marges* 40, pp. 110-120.
- ESCRIVÀ, V. (1979) "Del brau d'Ausiàs Marc a l'animalogia poètica valenciana actual", *Cairell* 1, pp. 38-42.
- FAULÍ, J. (1981) *L'interludi tràgic 1939-1975*, Barcelona, Ed. 62.
- FERRER, E. (1981) *Literatura i societat. País Valencià segle xx*, València, Tres i Quatre.
- FUSTER, J. (1950) "Xavier Casp", *La Nostra Revista*, 59-60, Mèxic, pp. 298-300.
- (1956) *Antologia de la poesia valenciana 1900-1950*, Barcelona, Selecta; 2a edició, València, Tres i Quatre, 1980.
- PÉREZ MORAGON, F. (1974) *Publicacions valencianes 1939-1973*, València, Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de València.
- SANCHIS GUARNER, M. (1968) *Renaixença al País valencià*, València, Tres i Quatre, 2a. edició 1982.
- SIMBOR, V. (1983) *Carles Salvador. Una obra decisiva*, València, Diputació Provincial.
- (1989) "La llengua catalana al País Valencià durant el segle xx", dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol. VIII, València, pp. 93-110.